

Razstava slovenskih jaslic 2008

zbornik ob razstavi

od 5. decembra 2008 do 7. januarja 2009
v Kovačičevi dvorani Zavoda Marianum Veržej

marianum*

Razstava slovenskih jaslic 2008

od 5. decembra 2008

do 7. januarja 2009

v Kovačičevi dvorani Zavoda

Marianum Veržej

Organizatorji

Zavod Marianum Veržej

Društvo ljubiteljev jaslic
Slovenije

Terme Banovci

Občina Veržej

TD Banovci

Zbornik ob razstavi

Izdajatelj

Zavod Marianum Veržej

Puščenjakova 1

9241 Veržej

tel: 02 588 90 60

gsm: 041 357 640

faks: 02 588 90 61

Uredil

Janez Krnc, SDB

Oblikovanje in prelom

Marko Suhoveršnik, SDB

Lektoriranje

Ivan Kuhar

Tisk

Formatisk d.o.o., Ljubljana

Naklada

1000 izvodov

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna
knjižnica, Ljubljana

398.332.416(497.4)(083.82)

745:27-526.64(497.4)(083.824)

RAZSTAVA slovenskih jaslic
2008 : zbornik ob razstavi :
od 5. decembra 2008 do 7.
januarja 2009 v Kovačičevi
dvorani Zavoda Marianum
Veržej / [uredil Janez Krnc]. -
Veržej : Marianum, 2008

1. Krnc, Janez
242646528

Dr. **Marjan Turnšek**, murskosoboški škof

Jaslice – ikona učlovečenja, 3

P. dr. **Leopold Grčar**, OFM

Kako naj postavimo jaslice?, 4

Prof. dr. **Janez Bogataj**

Jaslice – med kulturno dediščino in sodobnostjo, 6

Jelka Pšajd, višja kustodinja, Pokrajinski muzej Murska Sobota

Krašenje v adventnem času v Prekmurju,
Slovenskih goricah in Porabju, 8

Janez Krnc, SDB, vodja Centra DUO

Na poti k Regionalni razstavi jaslic v Veržeu, 11

Janko Svetina, Marinka Svetina

Filatelistična obeležja Razstave slovenskih jaslic v Veržeu, 13

Na Razstavi slovenskih jaslic 2008 v Veržeu so sodelovali, 15

Na naslovnici:

Vinko Ribnikar, *lesen kip Svete družine*

FOTO: TAMINO PETELINŠEK

Zavod Marianum Veržej

FOTO: JOŽE ŽNIDARŠIČ

Jaslice – ikona učlovečenja

Dr. **Marjan Turnšek**,
murskosoboški škof

Špoštovani snovalci in pisci pričujočega zbornika ob vseslovenski razstavi jaslic v Zavodu Marianum v Veržeju, iskreno vam čestitam in se vam zahvaljujem za ves ustvarjalni napor, ki ste ga vložili v zbornik! Z njim na svoj način najprej »prestavljate« razstavo iz dvorane v Marijanišču v mnoge domove in različne kraje domovine, nato pa ji tudi pomagata »preživeti« in jo ohraniti »živo« tudi, ko je ne bo mogoče več videti v razstavnem prostoru.

Če ima krščanski Vzhod kot svojo sveto tradicijo pisanje ikon in med njimi tudi eno bolj znanih ikono »Bogorojstva«, ima krščanski Zahod vsaj od sv. Frančiška naprej svojo zelo globoko zakoreninjeno tradicijo postavljanje jaslic. Jaslice s svojo dramsko (gledališko) tridimenzionalnostjo vsako leto v krščanske družine vnašajo novost »tistega« prostora, v katerega je nekoč vstopil učlovečeni Bog sam. Tako na simbolni način postanejo naši domovi neke vrste podaljšane jaslice, vsi družinski člani pa dodatne žive »jaslične figurice«. Jaslice na ta način spregovorijo s simbolno govorico o veliki krščanski skrivnosti, da se je Bog sam na povsem enkratni način sklonil k človeku, ga »poiskal« na povsem človeški način, da bi mu povsem konkretno razodel svojo neskončno ljubezen, s katero mu podarja odrešenje in večno življenje. Jaslice simbolizirajo prostor, kjer je Bog končno našel

človeka in mu na nov način podaril samega sebe v ljubezni. Simbolna govorica je močnejša in seže globlje kot vsako razumsko logično razpravljanje. In prav v tem vidim veliko vrednost jaslic. Že pri samem njihovem nastajanju sodeluje ves človek, s svojo pametjo, intuicijo, ročnimi spretnostmi in domišljijo, kar pomaga, da se lahko njegova vera bolj celotno izrazi.

Vsem bralcem zbornika želim, da bi tudi sami vsako leto ob božiču pripravili čimbolj izvirne jaslice in to tako, da bodo glavne »figurice« oni sami s svojim bogovšečnim življenjem!

Murska Sobota, 25. 11. 2008

†Nagrajene jaslice strokovne komisije v letu 2007 v Banovcih

FOTO: JANEZ KRNC

P. dr. **Leopold Andrej Grčar**, OFM

Kako naj postavimo jaslice?

Družina se je razveselila, ko je oče predlagal: »November je negotov in dan je kratek, najbolj primerno je, da v tej drugi polovici sončnega oktobra gremo po mah za letošnje jaslice!« Oče, ki je že kot ministrant pomagal cerkovniku postavljati jaslice, je razložil družini, da potrebujejo za jaslice nizek skalnati mah v večjih krpah. Navadni gozdni mah pa je uporaben le za oblikovanje zelenega grmičevja in za zelene okrog potoka ali studenca. Skupaj so poiskali tudi trohneč štor, podoben pravi pastirski votlini, pa tudi nekaj kamnov in grč, poraslih z lišaji. Domov so pripeljali pravo zakladnico jasličnega materiala. Vse so odnesli v klet in razložili po tleh, da se posuši in bo mah v temi ohranil svojo pomirjujočo zeleno barvo.

Težko so čakali na začetek adventa, zato so že nekaj dni prej spletli bogat adventni venec s štirimi svečami, ki predstavljajo štiri adventne tedne, mati pa je družino presenetila, ko je vsakemu podarila nov adventni koledar, v katerem so odkrili za vsak teden in za vsak dan predlagano nalogo kot pripravo na božič. Nocoj je družina obhajala prvi adventni večer, ki je s pesmijo in z molitvijo rožnega venca spremenil dom v pravo bogoslužno okolje. V takem vzdušju je dobilo adventno in božično praznovanje neko radostno obrednost, kot da vse stvarstvo sodelu-

je v tem slavljenju, od ovčic na zemlji do zvezd na nebu.

Ta praznična vznemirjenost se začenja v adventnih dneh, ko si vsa družina poišče nek umirjen čas za dobro osebno spoved ... To je tista nujna duhovna priprava, ki nas odpre za celostno doživetje božiča in za dejansko pripravljanje jaslic.

Kdaj postavljamo jaslice? Na noben način ne na sam sveti večer! Prvi sveti večer je čas prazničnega pričakovanja in miru! ... Advent ima štiri adventne tedne, ki so namenjeni pripravi jaslic. Kako? Z dogovorom!

Družina je še sedela za mizo, ko je oče vsem postavil vprašanje: »Kakšne jaslice bi postavili letos?« Vsak je povedal svoj predlog in zaključek je bil enoglasen: »Letos bomo ob teh slovenskih figurah in materialu, ki ga imamo, postavili prave slovenske jaslice, postavljene v domače naravno okolje! Prihodnje leto pa bodo »jutrovske«, s peskom in palmami!« V prvem adventnem tednu so pregledali, v kakšnem stanju so družinske jaslice, v drugem tednu so že začeli pripravljati jaslično pokrajino, v tretjem so napeljali električno osvetlitev, uredili tekočo vodo in pastirski ogenj, oče pa je učil, da pri ognju nikakor ne smemo pozabiti na pesek, pepel in na skrbno ožgana polena. Ogenj mora biti čim bolj na-

raven. Pri osvetlitvi pa moramo biti posebej pozorni, da bo najbolj osvetljena točka v jaslicah prav Sveta družina. V zadnjem, četrtem tednu so polagali mah, ki so ga večkrat orosili, da je ostal svež. Zadnje dni pred božičem so postavili vse figure razen Svete družine.

Sedaj, ko že vemo, kam bomo na sveti večer postavili Jezusa, Marijo in svetega Jožefa, bomo vsako figuro postavili tako, da bo obrnjena, to pomeni, da bo gledala k Jezusu ... Pomenljivo je, da ovčk ne razporedimo po jasličnem hribu, kakor da bi bile bolne ali pa sprte med seboj. Ovce morajo biti vedno razporejene v tropu, tudi če so po štiri ali tri. Na čelo večjega tropa pa postavimo ovna. Pozorni moramo biti, da ne bi kdo postavil vola ali oslička v ospredje, pred Jezusa, kakor da sta ravno prišla k hlevu. Vola in osla moramo vedno postaviti v ozadje, blizu Jezusu, da ga grejeta s toplim dihom.

Ko smo tako preživeli advent in poznamo to pravilno razvrstitev figur, bodimo posebej pozorni, da postavimo velike figure v ospredje, srednje v sredini, male pa v daljavi. Angela postavimo nad hlevček ali pa k posebnemu prizoru oznanjenja pastirjem. Tega angela nad hlevcem ali votlino pa bomo 5. januarja, na tretji sveti večer, zamenjali z zvezdo repatico.

Ko smo se tako pripravili na sveti večer, se zbere vsa družina in v miru ter blagi spokojnosti, med petjem in molitvijo pokropi in pokadi stanovanje. Med to domačo procesijo nosijo otroci Jezuščka, Marijo in svetega Jožefa, oče in mati pa z blagoslovljeno vodo in s kadičnico kropita in kadita po domači hiši. Na koncu obhoda pa Sveto

družino položimo v hlevček, zato da nas bo Božje dete, v tem domačem Betlehemu, že čakalo, ko se bomo vrnili od polnočnice. Pred njo pa je seveda še večerja, ki naj bo prijetna in vendar ne preveč razkošna.

Končam z besedami akademske kiparke Lize Hribarjeve: *»Bog mi je dal moč, da sem bila zmožna narediti, kar sem naredila. Vedno se moramo skloniti pred Boga z besedami: 'Ti mi daj pravo misel in moč, da nekaj dovršim!' Ustvarjati (ali postaviti jaslice) je treba s srcem, z vdanositjo in s pobožnostjo. Jasličarstvo je ponižna umetnost, s tem se ne morete razkazovati ... V majhen kipec je treba vložiti prav toliko truda kot v veliko zadevo. Pri jaslicah je potrebno imeti veliko ponižnosti (in ljubezni)!«*

Namen postavljanja jaslic je posredovati ljudem ne samo spoznanje, ampak doživetje Božje ljubezni, ki se je izničila zato, da bi bila človeku vrnjena čast Božjega otroštva!

Hvaležen pozdrav z Brezij in lep začetek ADVENTA!

Novak Stanislav, Trebnje,
leseni jaslični obelisk
FOTO: MARKO SUHOVERŠNIK

Franciškski samostan Brezje, *voščilni jaslični relief*

Jaslice – med kulturno dediščino in sodobnostjo

Prof. dr. **Janez Bogataj**

Na Slovenskem je med oblikami božičnega praznovanja zelo razširjeno postavljanje **jaslic**. Ta miniaturna prizorišča s prikazom Kristusovega rojstva danes množično postavljajo na domovih v mestih in vaseh, prav tako tudi v cerkvah, kjer se je ta pojav tudi začel. Vendar jasličarstvo je razmeroma mlad kulturni pojav. Kljub temu, da je njegov začetek v drugi polovici 16. stoletja pri jezuitih na Portugalskem, se je jasličarstvo do danes razvilo v pravo ustvarjalno gibanje z mnogimi tipi jaslic in načini aranžiranja prizorišč tudi v Sloveniji. Poleg miniaturnih prizorišč, poznamo tudi primere jaslic s figurami v naravni velikosti, kar pa je manj razširjeno. Nadalje so zanimive tudi t.i. »žive jaslice«, ki jih na božični večer pripravljajo v vedno več krajih po Sloveniji, v naravnem okolju, z živimi igralci, ovcami in drugo živino. Nekaj posebnega so sedaj že tradicionalne žive jaslice v Postojnski jami, eni največjih svetovno znanih kraških jam, kjer so igralci dogodka v Betlehemu razporejeni v čudoviti podzemeljski svet kapnikov. Seveda ima ta spektakel izrazito turistični značaj.

Po prvih jezuitskih jaslicah na Portugalskem l. 1560 so jaslice prvič izpričane na Slovenskem l. 1644 in sicer v jezuitski cerkvi v Ljubljani. Vendar o njih imamo le pisno pričevanje, saj se same jaslice niso ohranile. Iz cerkva so se jaslice začele širiti po gradovih in nato še v meščanska stanovanja. V tem zgodovin-

skem razvoju je nastalo več tipoloških in tehnoloških izvedb in sicer omaraste (prizorišče je postavljeno v zastekljeno vitrino), papirnate, voščene, glinaste, lesene, mehanične (s premikajočimi se figurami), v sodobnosti je žal vedno več plastičnih. Med najstarejše ohranjene jaslice na Slovenskem sodijo jaslice velesovskih (Velesovo pri Kranju) klaris iz 18. stoletja in jaslice iz Uršulinske cerkve v Ljubljani, ki naj bi nastale okrog leta 1800. Oboje so omarastega tipa, figurice pa so izdelane iz voska in oblečene v razkošna oblačila. Ohranjene so tudi jaslice iz nekdanje kapucinske cerkve v Ljubljani, ki nosijo letnico 1762, približno iz istega časa so se ohranile tudi meščanske jaslice iz Ljubljane, iz konca 18. stoletja pa so ohranjene lesene jaslične figure iz kmečkega okolja. Pravi pohod ustvarjalnosti pomeni namreč množično izdelovanje jasličnih figur in postavljanje jaslic v vaseh in sicer šele nekaj let pred začetkom 19. stoletja. V tem stoletju je jaslična ustvarjalnost doživela svoj veliki razcvet in se je iz prvotno alpskega začela seliti tudi v druga območja Slovenije. Najbolj običajno mesto za postavljanje jaslic postane kot v glavnem bivalnem prostoru v hiši, ki se tudi sicer na Slovenskem imenuje »bogkov kot«. Tu se v dneh pred božičem pripravi temeljno prizorišče, aranžirana pokrajina, ki jo prekrijejo z mahom (prvotno z zelenim, zmečkanim celofanom, stanioli idr. gradivi), vanjo pa postavijo figure, značilne za prizor Kristusovega rojstva. Na Sloven-

skem je ohranjenih veliko primerov kmečkih rezljanih ali papirnatih jaslic iz 19. stoletja, ki predstavljajo odlične primere naše ljudske (množične) likovne umetnosti. Pri tem je zanimivo, da so se po koncu prve svetovne vojne v izdelovanje jaslic vključili tudi nekateri naši umetniki (npr. Maksim Gaspari, France Gorše, Bara Remec), ki so naslikali predloge z jasličnimi figuricami na kartonu. Te je bilo treba le še izrezati in jim na hrbtno stran prilepiti leseno ošiljeno palico, ki je omogočala zatikanje figuric v mah.

Med številnimi tipi jaslic so tudi take, kjer so vse jaslične figure s prizoriščem vred prikaz našega načina življenja in oblačenja. Torej se tradicionalna biblijska podoba preobleče v slovensko dogajanje. Tako poznamo kraške jaslice, pa jaslice, ki prikazujejo okolje bohinjskih planšarjev idr. Posebna, tudi tehniška posebnost nekaterih jaslic je tudi, da se posamezne figure premikajo s pomočjo zapletenega mehanizma in da je celotno jaslično prizorišče pravzaprav prikaz življenja in dela ljudi. Pred drugo svetovno vojno so bile take premikajoče se jaslice npr. v ljubljanski cerkvi sv. Srca Jezusovega, še danes pa jih postavljajo nekateri posamezniki in so prava atrakcija v lokalnih okoljih.

Sodobni čas prinaša marsikaj novega. Pogosto tudi vse tisto, kar bogato dediščino jaslične ustvarjalnosti utaplja v loncu povprečja potrošniške družbe. Jaslice »Made in Taiwan«, razne plastične in podobne samopostrežne variante so seveda v popolnem nasprotju z žlahtnimi sporočili in nameni božičnega časa, ki naj spodbuja nekaj naše lastne ustvarjalnosti, predvsem pa druženja ob ustvarjanju teh drobnih prizorišč Kristusovega rojstva. Tudi postavljanje nekaterih cerkvenih jaslic na Slovenskem je prevzela potrošniška miselnost.

Tako sem pred dvema letoma ali tremi v eni od cerkva na Gorenjskem fotografiral jaslice, izdelane iz lego kock s helikopterji in drugimi junaki tega plastičnega sestavljanja. Tudi jaslice s pastirji, ki so bili podobni plastičnim Barbikam in drugim podobnim lutkam iz nakupovalnih središč, so le dokaz nerazumevanja bogate dediščine jaslične ustvarjalnosti. Ob teh besedah bi morda kdo lahko ugovarjal, češ, saj pogosto poudarjate, da se dediščina vedno spreminja in je odraz načina življenja ljudi v določenem obdobju in družbenem okolju. To je brez dvoma pravilno izhodišče. Vendar se moramo vprašati, kako razumemo nadaljevanje in razvijanje jaslične dediščine. Tudi zaradi jasličnega sporočila oz. sporočila božičnega časa v celoti. Ta postavlja vsako leto zapored odlične izzive našim ustvarjalnostim. Seveda ne takim, da jaslice samo prenesemo iz police v trgovskem središču v svoje domovanje! Božični čas je tudi obdobje priprave in kot tak nas opozarja, da si v siceršnjem hitenju in splošni odtujeni sodobnosti moramo vzeti nekaj časa tudi zase in za vse v družini, s katerimi sooblikujemo duhovno in ustvarjalno naše skupne praznike.

Hanžič Borut, Maribor, jaslice v steklenici

Jelka Pšajd,
višja kustodinja,
Pokrajinski muzej
Murska Sobota

Krašenje v adventnem času v Prekmurju, Slovenskih goricah in Porabju

Čas pred božičem – advent – obsega štiri nedelje in je čas duhovne priprave na božič. V cerkvi prevladuje vijolična barva, v preteklosti pa se v tem času nismo smeli poročati. Verniki so obiskovali maše. Krašenje v adventu, kakršnega beremo v nadaljevanju, so opisi in spomini pripovedovalk in pripovedovalcev, ko so bili še otroci in sega do približno 50. let 20. stoletja oziroma čas med drugo svetovno vojno. S pojavom socializma tako praznovanje adventa postane bolj ali manj družinski praznik.

V Porabju so ljudje vsako jutro ob šestih šli k maši, okna pa so krasili z malimi cvetovi, v tem času se niso poročali: *»Zordjenice so v adventi, zazranka v šestoj vöra biléj. Tau zaj vse minaulo. V adventi so sakši zranjak lidje k meši šléj. V adventi pa posti so sa nej ženili, baugvari, te bi sa vö smejali! Pa v adventi smo taše male korinice notra klali v okne.»* (Janoš Oreovec, rojen leta 1934 na Verici, Števanovci 2005)

V adventnem času so si pripravljali figurice, mah in ostali potreben material za jaslice. V Porabju so zadnji teden adventa od hiše do hiše nosili jaslice: *»Betlehem so nosili slejden tjeđen v adventi, do božéjča.»* (Janoš Oreovec, rojen leta 1934 na Verici, Števanovci 2005) Jaslice - *betlehem* je obešene okoli vratu nosil eden od božičnih kolednikov (to so bili tudi fantiči). Izdelane so bile v obliki cerkve, in

sicer iz lesa ali trdega papirja. Na sprednji strani je bila velika odprtina, skoznjo je bil viden prizor Jezusovega rojstva. Figure so bile lesene ali iz mavca, pobarvane ali kaširane. Notranjost je bila lahko razsvetljena s svečo ali žarnico na baterijo, ki so jo koledniki prižgali pri vstopu v hišo.

Evangeličani na Goričkem ne postavljajo in krasijo jaslic, pred drugo svetovno vojno tudi jelke – *božiča* niso krasili. V vaseh z mešanim katoliškim in evangeličanskim prebivalstvom (Ivanovci, Kančevci, Kukeč) pred drugo svetovno vojno zato tudi katoliške vasi niso postavljale jaslic doma. V eni izmed katoliških družin so pod novoletno jelko, ki so jo krasili na božični večer, postavili podobice Marije in Jezusa. So pa katoliški otroci hodili v času adventa po maši v župnišče in cerkev v Kančevce postavljat jaslice. Otroci so nabrali mah in postavljali ročno izdelane lesene figurice, plot, pleve v lesen hlev – *štalico*. Jaslice v župnišču in v cerkvi pred oltarjem so bile približno 80 cm visoke in 1 m široke. Podrli so jih na svečnico. (Ilonka Cifer, rojena leta 1936 na Kukeču, Murska Sobota 2008)

V Prlekiji so imeli v jaslicah lesene, doma rezbarjene figurice, osvetljene z žarnico: *»Jaslice so bile duma delane. To so bili taki rezbari, samouki. En moj stric je bija takšni. Ka je takšne ene grozno lepe jaslice naredija.*

Pa te še, negda so bile tote žarnice so se takšne dobile na baterijo, ne. Če not žarnico deneš, tak se tisto svetilo. Praf lepo je bilo tisto, ne.« (Lujzek Potočnik, rojen leta 1927 v Gresovščaku, Zgornje Krapje 2004)

V družini v Porabju sta oče in mati okrasila smrečico – krispan z domačim pecivom, jabolki in svetlečimi orehi: »Oča pa mati so v iži naredili krispan. Jezoš je bijo naša radost, krispan je oča gor naredo, nej bilau, ka bi dar dobili mlajši, nej bilau küpiti, pa pejnaz tö nej bilau. Dapa tisto smo sa bola vasalili kak gnes, ka dosta dobijo. Vse domanjo kaj smo obesili na krispan, mati so spekli kakšo figico, pa so tisto gor zvezali, pa oreje, djapka, svejkeu papér. Dobro vejn, ka smo te že z očo v iži sigdar na pod sedli, pa smo tan spejvali božične pesmi.« (Ana Ropoš, rojena leta 1932 v Ritkarovcih, Ritkarovci 2005) Božično drevo ali s papirjem okrašeno smrekico so namestili na vodnjak ali studenec v dar vodnemu duhu, da ne bi čez leto zmanjkalo vode.

V Slovenskih goricah so v kot sobe postavili betlehen iz borovih vejic in jih obesili na strop ter okrasili s svečkami, sladkorčki – cukrom in krogliami – küglcami. (Ottilija Tušek, rojena leta 1897 na Vinskem Vrhu, Plešivica 1972)

V Prlekiji so šli v gozd posekat borovje za božično drevo – betlehem. Doma so ga obtežili s podstavkom in okrasili s krogliami – kruglcami, srebrnimi in zlatimi orehi, na veje so natikali tudi pecivo – poharaji, sneg je bil iz vate in svečke. Betlehem so postavili v kot sobe na mizo ali klop: »Najpred smo ga mogli fšumi fkrasti. Kupiti se te ne dalo, te smo pač šli fšumo pa ga odsekali. Te smo pač šli iskat, kje je bilo borovje. Te pa si ša, pa si pač te najlepšega poiska vun, pa

odseka, pa si ga odnesa. Duma pa si ga lepo zrihta. Navadno smo ga dali f kakšno veliko repo, ali pa smo ga naredli f kakšno leseno, podstavek takšni, ka je bole trden bija, ka je tisto lepo stalo. Okrasili pa smo ga čista z navadnimi, bi lahko reka ... meli smo kruglce. To je mama kupila, pa tudi čuvala je tisto. Pa turen se je gore natekna. Pa te v glavenen pozlačeno, se je dobil tisti papir pozlačeni. Orehe smo pozlatili, pa posrebrali, pa notri klinec. Mati je spekla ... rekli smo poharaji, iz testa. Te pa je tak mela modle, te pa je tisto vun narezala, ne, pa je tisto spekla. Te pa smo tisto prelukjali skoz, pa gor obesili, pa tak, ne. Pa navadno vato takšno. Z vatoj smo te tak okrasili gor, ne, kaj se je tak en sneg bija. Zelo primitivno, vendar jako lepo pa izvirno, ne. Te smo ... ne električne lučke bile. To so bile svečke male, ne. To so pa so takšna držala so bile, ka so se gor za veji-co prijele. Tak kak ene ščipalke. Gore pa je bila ena takšna kljukica narejena oziroma takšni, kaj sveča se notri fteknola. Je pa bilo to jako nevarno, vete. Dostikrat je prišlo do požara. Ker se je vnela ali vata ali iglice ali nekaj takšnega. Tudi meni se je to zgodilo, mislin nam, ka je zagorelo, betlehem je za-

*Karmeličanski samostan Šora, jaslice v sveči
FOTO: MARKO SUHOVERŠNIK

Pokrajinski muzej Murska Šobota, stare jaslice

FOTO: FMMS

Viri:

- Marija Kozar, *Etnološki slovar Slovencev na Madžarskem*, Monošter – Szombathely 1996, str. 51.
- Niko Kuret, *Praznično leto Slovencev*, Druga knjiga, Ljubljana 1989, str. 210–211.
- Jelka Pšajd, *Če klonkaš, sa ti opre*, Murska Sobota 2007, str. 66, 123.
- Terenski zapiski Pokrajinskega muzeja Murska Sobota 1972–2008.
- Francek Mukič, *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*, Szombathely 2005, str. 15.
- Marija Kozar-Mukič, *ETSEO, Slovensko Porabje*, Ljubljana – Szombathely 1984, str. 71.
- Fanči Šarf, *ETSEO, Občina Lendava*, Ljubljana 1988, str. 149.
- Marija Kozar-Mukič, *Gornji Senik*, Szombathely – Ljubljana 1988, str. 139

goreja. Te pa je nevolja, strašna panika. Te pa si zgrabija tisto, pa si bežja s tistin vun, pa si vrga f sneg notri.« (Lujzek Potočnik, rojen leta 1927 v Gresovščaku, Zgornje Krapje 2004) Jaslice in betlehem so postavljali na božični večer. (Jože Čuš, rojen leta 1943 v Ženiku, Ženik 2003)

V prekmurski družini, kjer je oče delal na rakičanskem posestvu, so pred drugo svetovno vojno postavljali smreko – božič, ki so jo posekali v bodonskih gozdovih (rakičanski posestnik je imel v Bodoncih gozdove, iz katerih so sekali in prodajali novoletne smreke) in okrasili s keksi, steklenimi obeski in *salon cukri*, postavljali pa so tudi papirnate jaslice. (Vilko Gerlec, rojen leta 1922 v Murski Soboti, Murska Sobota 2005)

V adventnem času so začeli izdelovati rože iz krep papirja in z njimi okrasili križ v hiši. Na smreko – božič, ki so jo postavljali na božični predvečer/večer, so obesili cigarete, zlati papir, jabolka, zlate orehe, sladkorčke, svečke: »*Ko sem bila mala, smo postavljali smrekico, smo meli na stoli*

ali na mašini, ka je bila moja mama šivilja. Postavljali smo večer, 24. decembra. Smreki smo rekli božič. Cigaretelne so gor vesili, pa cukre smo delali doma, podolgovati je bil za kúpiti, pisani je biou, tisto je tak dobro bilo, zlat papir smo dali na stran, ka smo kaj prle kúpili, nekši papiri so bili tenki, smo narezali malo, pa obesili. Jabuka smo gor vesili, pa oreje, jabuka bole po stebлах, oreje smo pa zlato barvali, špricali smo, to je te bilo kúpiti. Cigarete smo obesili na božič, ka so dečki kadili. Gda smo prišli, smo jeli dol z božiča. Klinčeki so bili leseni, moj ata je bil šuštar, te smo klinčke v oreje, pa smo gor obesili oreje. Cukre pa kekse smo vse doma pekli, mašinske. Lučke smo imeli, takše, ka se je kapčilo, pa takša mala svečika. Enok se nam je vžgal božič, gda smo ga napravili.«

V prazničnih dneh pa niso bili obdarjeni samo otroci in koledniki, ampak so ob božiču ali novem letu v Radencih kmetje – gospodarji obdarili tudi svoje viničarje – delavce; poklonili so jim nekaj hrane, pa tudi kakšen kos oblačila (ruto, nogavice, predpasnik). (Martin Kolar, rojen 1891, Radenci 1973)

Globočnik Anđi, Jesenice, *jaslice iz čebeljega voska*

FOTO: MARKO SUHOVERŠNIK

Vođnik Marjjan, Domžale, *lesene jaslice, detajl* FOTO: JANEZ KRNC

Na poti k Regionalni razstavi jaslic v Veržeu

Janez Krnc, SDB,
vodja Centra DUO

Blaženi Anton Martin Slomšek je leta 1847 zapisal: »Otroci veselo jaslice gledajo, ki so jih mladeniči u kotu naredili, z zelenim beršljem in pozlačenimi orehi dekliči ozaljšali. Vse je veselo in svete pesmi Jezusovega rojstva stari in mladi pojo.«

Izdelava jaslic je še vedno družinski dogodek, na katerega se z velikimi pričakovanji pripravlja celotna družina. Več je vloženega truda in osebne zavzetosti v pripravi, bolj doživeta je božična noč. Poleg izvirnosti je pomemben tudi estetski pogled in materiali, iz katerega so narejene figure. Vsekakor ima lastna ustvarjalnost sebi lastne vrednote in četudi so take jaslice včasih brez večje umetniške vrednosti, so del ustvarjalca, v katerem so dosegle svoj namen.

V želji, da bi bile pomurske družine še bolj izvirne in bi se še bolj osebno zavzele pri pripravi svojih družinskih jaslic, smo v Zavodu Marianum veseli gostovanja nacionalne Razstave slovenskih jaslic. Velika pripravljenost za sodelovanje članov Društva ljubiteljev jaslic Slovenije in prizadevanja lokalnega prebivalstva, me navdajata z veseljem in optimizmom. Prvič lahko v tem delu Slovenije vidimo na enem mestu preko 50 izvirnih jaslic iz vse Slovenije. Jasličarji so v izdelovanje jaslic vložili veliko dela in truda, opazovalec pa predvsem začuti, da je izdelovalec vložil veliko skrbne ljubezni do samih jaslic.

Letošnja Razstava slovenskih jaslic, je hkrati z nastajanjem regijskega Centra domače in umetnostne obrti v Veržeu, izjemna priložnost, da se na nekoliko drugačen način predstavijo tudi rokodelci Prlekije in Prekmurja. Veseli me, da so se nekateri med njimi opogumili in letos že sodelujejo z avtorskimi jaslicami na razstavi. V času razstave bomo v Centru DUO za rokodelce organizirali delavnice, ki jih bodo vodili jasličarski mojstri in bodo nadgrajene s strokovnim predavanjem prof. dr. Janeza Bogataja o etnološkem pogledu na jaslice. Prepričan sem, da se bodo mnogi z veseljem odzvali vabilu in v skrivnosti božiča izrazili svoje ročne spretnosti v razsežnosti duhovnega.

Razingar Vincenc, Jesenice, jaslice iz lesa

Teikom priprav na razstavo smo organizirali tudi poseben natečaj izdelave jaslíc za otroke, mlade in varstveno-delovne centre SV Slovenije. Njihov odziv, čeprav skromen, nas izredno veseli. S svojimi ustvarjalnimi izdelki so dodatno obogatili Razstavo slovenskih jaslíc in tradicionalno Božično vas v Banovcih. Gotovo bo potrebno še veliko animacije, da bo odziv po vrtcih, šolah in drugih izobraževalnih ustanovah večji in da bodo mladi in njihovi učitelji odkrili priložnosti za izražanje svoje ustvarjalnosti ter ohranjanje kulturne in duhovne dediščine svojih prednikov.

Ob vsem navedenem menim, da je v prihodnje potrebno organizirati Regionalno razstavo jaslíc v Veržeju. Prelekija in Prekmurje sta regiji, razvojno odrezani od preostale Slovenije, hkrati pa premoreta bogat rokodelski potencial, ki ga moramo dodatno spodbujati, ohraniti in razvijati.

Pestre pojavne oblike rokodelskih izdelkov kažejo tudi na številne, doslej neizkoriščene, možnosti za razvoj slovenske sakralne dediščine in spodbujanje versko – kulturnega turizma, ki je v slovenskem prostoru še premalo razvit. Z vzpostavitvijo vsakoltnne Regionalne razstave jaslíc v Veržeju in organiziranjem spremljajočih rokodelskih delavnic in natečajev bi hkrati dodatno spodbudili prenos rokodelskega znanja na mlade, ki so nosilni steber razvoja Prelekije in Prekmurja.

V imenu organizatorjev letošnje Razstave slovenskih jaslíc v Veržeju se želim zahvaliti vsem, ki ste na kakršen koli način pomagali pri pripravi in izvedbi tega zahtevnega projekta. Ni vas bilo malo in ravno ta velika pripravljenost na sodelovanje je jasno znamenje, da je potrebno s podobnimi dejanji nadaljevati tudi v prihodnje.

†Pengov Ajša, Ljubljana, *glinene jaslíc*

FOTO: MARKO SUHOVERŠNIK

†Kastelec Barbara, Žiri, *glinene jaslíc v semenu* FOTO: M. SUHOVERŠNIK

Filatelistična obeležja

Razstave slovenskih jaslic v Veržeju

Letošnjo razstavo slovenskih jaslic v Veržeju sta skupaj zasnovala Društvo ljubiteljev jaslic Slovenije in Salezijanski zavod Marianum v Veržeju ob sodelovanju lokalne skupnosti in gospodarsko - turističnih ustanov njihove občine. Ima kar nekaj pomenskih značilnosti. Je doslej največja razstava jaslic v vzhodnem območju Slovenije. Je prva v slovenskem prostoru, ki želi hkrati predstaviti jaslično ustvarjalnost celotne Slovenije in posebej jaslice, kakršne so bile in kot so jih ustvarjali ljudje v Pomurju nekoč in danes. V tem pogledu je pomen razstave v Veržeju daljnosežen. Marianum tako gosti prvo postajo novonastale potujoče razstave slovenskih jaslic, za kakršno je pred leti dal pobudo Boris Dolničar iz Ljubljane, velik ljubitelj narodovih zakladov. Njeno posebnost še poudarja poskus filatelistične promocije razstave:

- osebna poštna znamka nominale A,
- priložnostni poštni žig pošte 9241 Veržej na dan odprtja razstave,
- spominska pisemska ovojnica z vloženo voščilnico,
- razstava slovenskih in avstrijskih božičnih znamk v Marianumu.

Še nobena naša razstava jaslic doslej ni bila deležna take zaznambe in je torej ta v Veržeju tudi v tem, filatelističnem pogledu, poseben dogodek.

Na znamki je upodobljen lesen kip Svete družine, katerega avtor je akademski kipar Vinko Ribnikar iz Tržiča, sin Josipa Ribnikarja, ki je pred leti ustvaril slovite gibljive jaslice (danes so to družinske jaslice Ribnikarjevih, bistveno dopolnjene z Vinkovim ustvarjalnim deležem). S svojimi deli je Vinko Ribnikar pomembno dopolnil likovno podobo Tržiča z okolico, kot likovni pedagog pa dolga leta sooblikoval duhovno obzorje mladih generacij. V duši se je ves čas poglobljal v duhovno, versko sporočilnost jaslic. Sad tega je tudi njegova predstavljena Sveta družina z Božjim detetom v zibki, ki jo soustvarjata ljubeča Božja mati ter Detetov varuh sveti Jožef, molivec. Primerno fotografijo za znamko je v Ljubljani naredil fotograf Družine Tamino Petelinšek. Znamko pa je za tisk oblikoval likovni ustvarjalec iz Idrije Ferdinand Rupnik.

Ostala tri obeležja so sad svetovanja pa tudi dela Filatelističnega društva Idrija (FD Idrija), po ocenah Filatelistične zveze Slovenije enega najbolj dejavnih v slovenskem prostoru. Člani so doslej sodelovali so pri predlogih, pripravi in promociji za prenekatere slovensko poštno znamko in pri pripravi in uporabi nekaj desetih priložnostnih poštinih žigov. Radi sodelujejo na filatelističnih razstavah doma in v tujini. Njihov sodelavec in likovni avtor obeležij razstave jaslic, priljubljeni idrijski slikar Ferdinand Rupnik

Janko Svetina
Marinka Svetina

sicer formalno ni član društva, sodeluje pa z njim zelo pogosto. Za filatelistično promocijo razstave sta se z logistiko priprave znamke, žiga, kuverte in vložene voščilnice najbolj potrudila dosedanji predsednik FD Idrija Niko Jereb in novi predsednik FD Idrija Franci Jereb.

Priložnostni spominski žig pošte 9241 Veržej in voščilnica sta Rupnikovo avtorsko delo. Spominsko pisemsko ovojnico pa je podobno kot znamko le likovno oblikoval. V žig je med krožno zapisane uradne oznake postavil zvezdo nad pastirčkom, ki z dvignjenimi rokami slavi Boga na višavah. Pastirčka je narisal po nad sto let stari leseni rezljani figurici iz domačih družinskih jaslíc, izdelek neznanega idrijskega avtorja.

Na priložnostnem pisemskem ovitku je prikazana fotografija kipa svete Družine Vinka Ribnikarja, enaka kot na znamki, z napisom »Razstava slovenskih jaslíc Veržej

2008«. Na voščilnici, vloženi v ovojnico, je natisnjena fotografija jaslične figure pastirčka z ovčko, predstavljenega že v žigu, in kratko voščilo.

Razstavo slovenskih božično-novoletnih voščilnih znamk je pripravil Janko Štampfl iz Ljubljane, član FD Idrija; častni član Slovenske filatelistične akademije in prvi »Zaslužni filatelist Filatelistične zveze Slovenije«. Glavni del predstavljajo slovenske božične znamke od osamosvojitve do letos. V drugem delu pa je v sodelovanju z Romanom Mržljakom prikazal bogato poštno obeleževanje Božiča v sosednji Avstriji, božično »Pošto Christkindl«. To sicer niso slovenske jaslice, predstavljene pa so zato, ker se je več slovenskih filatelistov dalj časa, žal neuspešno, zavzemalo za podoben projekt tudi v Sloveniji: posebno, praznično božično-novoletno pošto. Naj bosta Veržejska osebna poštna znamka in žig spodbuda za začetek slovenske oblike avstrijske »Pošte Christkindl«.

ŽRP Pomelaj, Mala Polana, *jaslice iz koruznega ličja*

FOTO: JANEZ KRNC

Lavrih Katarina, Velika Loka, *jaslice iz bombažne niti*

Na Razstavi slovenskih jaslic 2008 v Veržeu sodelujejo:

Rutnik Simon

Kovaška ulica 6, Muta
jaslice iz lesa

Pisek Marija

Dežmanova 4, Lesce
jaslice iz čipke

Špenko Anton

Žebljarska pot 6, Kamnik
jaslice iz lesa

Srajnar Zdravko

Loška cesta 11, Log
jaslice iz lesa

Smole Fanči in Srečo

Rodica Miševa 4, Domžale
jaslice iz gline in lesa

Kosec Rozi in Milan

Zadružna 28, Mengeš
jaslice iz gline

Češarek Ana

Lončarska ulica 22, Dol. vas
jaslice iz gline

Planinšek Tone

Zavrstnik 24, Šmartno/Litiji
jaslice iz keramike

Tivadar Irena

Kamovci 6a, Dobrovnik
jaslice iz koruznega ličja

Tivadar Eva

Kamovci 6a, Dobrovnik
jaslice iz koruznega ličja

Virag Štefka

Sadarjeva 6, Komenda
jaslice iz gline

Razingar Vincenc

Planina pod Gol. 57a, Jesenice
jaslice iz lesa

Kolednik Stanko

Bišečki vrh 57, Trnovska vas
jaslice iz lesa

Korenč Ana

Ul. Željka Tonija 16, Šmartno
jaslice iz gline

Vodnik Marijan

Kersnikova 12a, Domžale
jaslice iz lesa

Kač Miha

Bistričica 34a, Stahovica
jaslice iz gline

Novak Stanislav

Ul. herojev 10, Trebnje
jaslice iz lesa

Marinšek Marjan

Cesta IV/4, Velenje
jaslice iz papirja

Kozmus Mateja

Selo pri Žirovnici 7a, Žirovnica
jaslice iz lesa, blaga in gline

Požnel Darko

Planina 91f, Ajdovščina
jaslice iz lesa (slika)

Halec Ivan

Filovci 47, Bogojina
kvačkane jaslice

Korže Jože

Kračali 9, Sodražica
jaslice iz lesa

Bizjak Marija

Šmidova 9, Kranj
jaslice iz lesa in gline

Dolenc, dr. Anton

Hotimirova 8, Ljubljana
jaslice (olje - les)

Ribnikar Vinko

Virje 32, Tržič
jaslice iz lesa

Zapušek Terezija

Škarnice 26, Dobje/Planini
jaslice iz lesa in slame

Lavrih Katarina

Šentlovrenc 30, Velika Loka
jaslice iz bombažne niti

DON BOSKO

marianum*

OBČINA VERŽEJ

ZAVAROVALNICA TRIGLAV, o.o.

Lavrih Tomaž
Šentlovrenc 30, Vel. Loka
jaslice iz lesa

Kalan Anton
Trnje 8, Železniki
jaslice iz lesa

Košnik Janez
Luznarjeva 19, Kranj
jaslice iz platna

Saksida Herko
Grajska 7, Dobrovo
jaslice iz keramike

Kubelj Franc
Bukovica 54, Vodice
jaslice iz lesa

Konjedic Viktor
Šiškovno naselje 7 Kranj
jaslice iz gline

Kastelec Marija
Mladinska 19, Žiri
jaslice iz čike

Kastelec Barbara
Mladinska 19, Žiri
glinene jaslice v orehovem plodu

Trošt Severina, Šprogar
Majcnova 27 a, Trbovlje
jaslice iz stekla

Mužina Milan
Šempas 33 d, Šempas
jaslice iz lesa

Globočnik Andi
C. Cirila Tavčarja 8, Jesenice
jaslice les vosek

Trpin Anka
Dergomaška 3, Ljubljana
jaslice iz gline

Hajdinjak Barbara
Sveti Jurij 10b, Rogašovci
jaslice iz stekla (fuzija)

Javšovec Ana
Hum 58, Ormož
jaslice iz papirja

Volk Romeo
Ulica 7. maja 4, Il. Bistrica

ZRP Pomelaj, z.o.o.
Mala Polana 103, V. Polana
jaslice iz koruznega ličja

Rems Vesna
Klanec 21, Kozina
jaslice iz živalske kosti

Litrop Jožef
Nedelica 11, Turnišče
jaslice iz lesa

Bohar Štefka
Kruplivnik 32, Grad
vezene jaslice

Hanžič Borut
Tyrševa 18 Maribor
jaslice v steklenici

Udovč Marija
Gales Avguštin
Krašnja 26, Lukovica
jaslice iz ličkanja

Pokrajinski muzej
Murska Sobota

Skupina jasličarjev
iz Velike Poljane

Zih Jožica
Porabska 3, Gor. Radgona
jaslice iz medenega testa

*Jaslice iz Muzeja jaslic
na Brezjah*

✂ *jaslice iz Petrovč*

✂ **Pengov Ajša**, Ljubljana

✂ **Hanžič Borut**, Maribor
jaslice v steklenici

✂ **Karmeličanski**
samostan Sora
jaslice v sveči

✂ *jaslice v*
monitorju računalnika

✂ **Voščeni relief**

✂ **Petrovič Zlato**
jaslice v koči
na Veliki planini

✂ **p. Wolfgang Kogler**,
OCarth

✂ **Jakopič Mili**
oblečene figure
Svete družine

✂ **prof. Janez Debeljak**

†Halec Ivan, †Bogojina, *kvačkane jaslice*

FOTO: JANEZ KRNC

†Lavrih Tomaž, †Velika Loka, *lesene jaslice*

FOTO: M. SUHOVERŠNIK